15

श्रीललितासहस्रनामस्तोत्रम्–I

प्रियशिक्षार्थिनः विगतपाठे भवन्तः देव्याः ललितायाः १००० नामसु कानिचन नामनि अजानन्। अस्मिन् पाठे तासाम् अन्यनाम्नां विषये ज्ञास्यामः।

उद्देश्यानि

इमं पाठं पठित्वा भवन्तः शक्ष्यन्ति–

- श्रीललितासहस्रनामस्तोत्रे प्रदत्तानां मन्त्राणां शुद्धोच्चारणं कर्तुम्य
- देव्याः ललितायाः विशेषताः अवबोधयितुम्य
- देव्याः ललितायाः नाम्नाम् अर्थं ज्ञातुम्।

15.1 Jhyfyrklglukekrk=e ¼‰^&Š‰½

{k;of) &fofuek äk {k=iky& lefpZrk AA ‰^AA

341) क्षेत्रस्वरूपा – सा या शरीरस्य क्षेत्रस्य वा परिचायिका अस्ति।

342) क्षेत्रेशी – या शरीरस्य स्वामिनी देवी अस्ति।

343) क्षेत्रक्षेत्रज्ञपालिनी – सा या देहं देहस्य च स्वामिनं पालयति।

344) क्षयवृद्धिविनिर्मुक्ता – सा या न तु वृद्धिं प्राप्नोति न च क्षयं प्राप्नोति।

345) क्षेत्रपालसमर्चिता – या शरीरस्य रक्षकैः पूजिता अस्ति।

fot;k foeyk oU|k oUnk#&tu&oRlykA

okXokfnuh okeds'kh ofàe.My&okfluh AA ‰‰AA

346) विजया – या सदैव विजयं प्राप्नोति।

347) विमला – या मलरहिता अस्ति।

348) वन्द्या – सा या सर्वैरपि पूज्या अस्ति।

349) वन्दारुजनवत्सला – या उपासकेषु स्निह्यति ये तां पूजयन्ति।

350) वाग्वादिनी – सा या तर्केषु प्रभाववतां शब्दानां प्रयोगं करोति।

351) वामकेशी – यस्याः केशा वामाः सुन्दराः सन्ति।

352) वह्निमण्डलवासिनी – यस्याः निवासस्थानं वह्निमण्डले सूर्ये अस्ति।

Hkfä eRk&dYiyfrdk i'kik'k&foekfpuh A
lârk'k"k&ik[k.Mk lnkpkj&çofrZdk AA %ŠAA

353) भक्तिमत्कल्पलतिका – या भक्तिमतां सर्वाः कामनाः पूरयति कल्पवृक्षरूपा अस्ति।

354) पशुपाशविमोचिनी – या भक्तानां शरीररूपिपाशं बन्धं विमोचयति।

355) संहृताशेषपाखण्डा – ये तस्याः विश्वासम् अत्यजन् तान् नाशयति।

356) सदाचारप्रवर्तिका – या सदाचारं प्रवर्तयति।

rki=;kfXu&lUrlr&lekºyknu&pfUædk A
r#.kh rki lkjk/;k rue/;k rek·igk AA %‹AA

357) तापत्रयाग्निसन्तप्तसमाह्लादनचन्द्रिका – या त्रिविधदुःखसन्तप्तान् जनान् स्वज्योत्स्नया आह्लादयति।

358) तरुणी – या सदैव युवतिः अस्ति।

359) तापसाराध्या – या ऋषिभिः पूजिता अस्ति।

360) तनुमध्या – यस्याः मध्यभागः कटिः तनुसस्ति।

361) तमोऽपहा – या तमः अपहरति।

fpfrLrRin&y{;kFkkZ fpndjl&:fi.kh A
LokRekuUn&yohHkr&cãk|kuUn&lUrfr% AA ŠåAA

362) चित् – या बुद्धेः अभिव्यक्तिरूपोऽस्ति।

363) तत्पदलक्ष्यार्था – या 'तत्' इतिपदेन लक्षिता भवति ज्ञायते वा।

364) चिदेकरसरूपिणी – यस्याः चिदेव एकं रूपम् अस्ति।

365) स्वात्मानन्दलवीभूतब्रह्माद्यानन्दसन्ततिः – या स्वात्मनि आनन्दिता अस्ति ब्रह्माद्यादिनाम् आनन्दस्य उत्पादिका अस्ति।

ijk çR;fDprh:ik i';Urh ijnork A
e/;ek o[kjh:ik Hkä&ekulgfldk AA ŠƒAA

366) परा – सा या परादेवीरूपेण अस्ति।

367) प्रत्यक्चितीरूपा – या आन्तरिकचौतन्यस्वरूपा अस्ति।

368) पश्यन्ती – या पश्यन्तीवाण्याः रूपेण अधितिष्ठते।

369) परदेवता – या देवतासु परा श्रेष्ठा अस्ति ।

370) मध्यमा – या देवी मध्यमावाक् रूपेण विराजिता।

371) वैखरीरूपा – या देवी वैखरीवाग्रूपा यां मनुष्याः पशवश्च वदन्ति।

372) भक्तमानसहंसिका – भक्तानां कृते सा मानसहंसिका अस्ति।

dkes'oj&çk.kukMh —rKk dkeiftrk A
'k³xkj&jl&lEi.kk t;k tkyU/kj&fLFkrk AA Š„AA

373) कामेश्वरप्राणनाडी – सा कामेश्वरस्य जीवनस्रोतः अस्ति।

374) कृतज्ञा – या कृतं जानाति, सर्वाणि कार्याणि च जानाति।

375) कामपूजिता – या कामदेवस्य रूपेण पूज्यते। अथवा कामदेवः यस्याः पूजां करोत।

376) शृङ्गाररससम्पूर्णा – या शृङ्गाररसेन परिपूर्णा अस्ति।

377) जया – या विजयस्य अधिकारिणी अस्ति।

374) जालन्धरस्थिता – या जालन्धरपीठे अस्ति अथवा या शुद्धतमा अस्ति।

vkMîk.kihB&fuy;k fcUnq&e.Myokfluh A
jgk;kx&Øekjk/;k jgLri.k&rfirk AA Š…AA

379) ओड्याणपीठनिलया – या ओड्याणपीठे स्थिता अस्ति अथवा आदेशानां पालनं करोति।

380) बिन्दुमण्डलवासिनी – या श्रीचक्रस्य केन्द्रे स्थिता अस्ति।

381) रहोयागक्रमाराध्या – या गुप्तजज्ञसंस्कारादिभिः पूजिता भवति।

382) रहस्तर्पणतर्पिता – या अस्यार्थम् अवगत्य मन्त्रैः प्रसन्ना भवति।

I |%ç I kfnuh fo'o& I kf{k.kh I kf{koftlrk A
"kM³xnork&;äk "kkMx.;&ifjifjrk AA Š†AA

383) सद्यः प्रसादिनी– सा या सद्यः एव प्रसन्ना भवति।

384) विश्वसाक्षिणी – सा या ब्रह्माण्डस्य साक्षिणी अस्ति।

385) साक्षिवर्जिता – सा या आत्मने साक्षिणी नास्ति।

386) षडङ्गदेवतायुक्ता – सा या भगवतः रूपे षड्भागा अस्ति। हृदयं, शिरः, केशाः, युद्धस्य आयुधाः, अक्षिणी, शरश्च।

387) षाड्गुण्यपरिपूरिता – या सा षड्गुणैः परिपूरिता अस्ति (धनं कर्त्तव्यं प्रसिद्धिः ज्ञानम् सम्पत्तिः त्यागश्च)।

fuR;fDyUuk fu#iek fuokl.k& I [k&nkf;uh A
fuR;k&"kkMf'kdk&:ik Jhd.Bk/k&'kjhfj.kh AA Š‡AA

388) नित्यक्लिन्ना – यस्याः हृदये नित्यं दयाभावो विद्यते।

389) निरुपमा – सा या अतुलनीया अस्ति।

390) निर्वाणसुखदायिनी – या मोक्षरूपं सुखं ददाति।

391) नित्याषोडशिकारूपा – या नित्याषोडशदेवीरूपेण अस्ति।

392) श्रीकण्ठार्धशरीरिणी – या भगवतः शिवस्य अर्धशरीरे अधिकारं कृतवती।

çHkkorh çHkk:ik çfl)k ijes'ojh A
eyç—fr v0;äk 0;äk0;ä&Lo:fi.kh AA Š^AA

393) प्रभावती – या अलौकिकशक्तिभिः युक्ता अस्ति।

394) प्रभारूपा – या प्राकृतिकशक्तीनां प्रकाशोऽस्ति।

395) प्रसिद्धा – या जगप्रसिद्धा अस्ति।

396) परमेश्वरी – सा या परमदेवी अस्ति।

397) मूलप्रकृतिः – सा या मूलकारणरूपा अस्ति।

398) अव्यक्ता – या व्यक्तरूपेण न परिस्फुटा भवति।

399) व्यक्ताव्यक्तस्वरूपिणी – सा या क्वचित् अभिव्यक्ता भवति क्वचिच्च अनभिव्यक्ता भवति।

0;kfiuh fofo/kkdkjk fo|kfo|k&Lo:fi.kh A
egkdkes'k&u;u&dqeqnkºykn&dkeqnh AA Š‰AA

400) व्यापिनी – सा या सर्वत्र व्याप्ता अस्ति।

401) विविधाकारा – सा या विविधस्वरूपा अस्ति।

402) विद्याविद्यास्वरूपिणी – सा या ज्ञानेन सह अज्ञानस्वरूपिणी अस्ति।

403) महाकामेशनयनकुमुदाह्लादकौमुदी – या भगवतः शिवस्य कमलनेत्रे इव नेत्रे उद्घाटयति या च कौमुदी इव प्रकाशते।

Hkä&gkni&rekHkn&Hkkuen~Hkkuq& lUrfr% A

f'konwrh f'kokjk/;k f'koewfrZ% f'ko³~djh AA ŠŠAA

404) भक्तहार्दतमोभेदभानुमद्भानुसन्ततिः – सा सूर्यस्य रश्मयः इव अस्ति या च भक्तानां हृदयात् तमः अपाकरोति।

405) शिवदूती – सा या शिवस्य दूती अस्ति।

406) शिवाराध्या – यां शिवः आराधते।

407) शिवशङ्करी – सा या शिवमयी कल्याणकारी अस्ति।

15.2 Jhyfyrk lglukeLrks=e~ ¼Š‹&ƒåå½

f'kofç;k f'koijk f'k"V"Vk f'k"Vifwftrk A

vçes;k Loçdk'kk eukokpkexkspjk AA Š‹AA

408) शिवप्रिया – या भगवते शिवाय प्रिया अस्ति।

409) शिवपरा – सा भगवान् शिवपरायणा अस्ति।

410) शिष्टेष्टा – या शिष्टान् इच्छति।

411) शिष्टपूजिता – सा या शिष्टजनैः पूजिता भवति।

412) अप्रमेया – सा या मातुं नैव शक्या।

413) स्वप्रकाशा – या स्वयं प्रकाशस्वरूपा अस्ति।

414) मनोवाचामगोचरा – या मनसा वाचा च प्राप्तुं नैव शक्या।

415) मनोवाचामगोचरा – या मनसा वाचा च प्राप्तुं नैव शक्या।

fpPNfä 'pruk : ik tM'kfä tMkfRedk A
xk;=h 0;kâfr% lU/;k f}tcUn&fu"kforkAA ‹åAA

416) चिच्छक्तिः – सा चितीस्वरूपा अस्ति।

417) चेतनारूपा – या चेतनस्वरूपा अस्ति अस्मिन्रूपे या अभिव्यज्यते।

418) जडशक्तिः – सा या पर्वतादिरूपे जडशक्तिरस्ति।

419) जडात्मिका – सा या जडात्मिका अस्ति।

420) गायत्री – सा या गायत्रीच्छन्दरूपेण अस्ति।

421) व्याहृतिः – या व्याहृतिरूपेण अस्ति।

422) सन्ध्या – सा या ईश्वरस्य आत्मनश्च मेलनम् अस्ति।

423) द्विजवृन्दनिषेविता – सा या द्विजादिवृन्दैः सेविता अस्ति।

rÙokluk rÙoe;h i¥p&dks'kkUrj&fLFkrk A
fuLlhe&efgek fuR;&;kouk en'kkfyuh AA ‹ƒAA

424) तत्त्वासना – सा या सिद्धान्तेषु तिष्ठति।

425) तत्त्वमयी – या तत्त्वमयी अस्ति।

426) त्वं – सा त्वम् अस्ति।

427) अये – सा या माता अस्ति।

428) पञ्चकोशान्तरस्थिता – सा या पञ्चकोशेषु मध्ये विराजते।

429) निस्सीममहिमा – यस्याः पार्श्वे असीमा प्रसिद्धिरस्ति।

430) नित्ययौवना – सा या नित्यं यौवना एव भवति जरसा दूरा अस्ति।

431) मदशालिनी – सा या स्वपरिश्रमेण प्रकाशते।

en?kf.kkr&jäk{kh enikVy&x.MHkw A
pUnu&æo&fnX/kk³xh pkEis;&dqlqe&fç;k AA ‹„AA

432) मदघूर्णितरक्ताक्षी – सा या स्वोत्साहेन नेत्रे रक्तवर्णयुते करोति।

433) मदपाटलगन्धभूः – सा या अत्यधिकक्रियावशात् रक्तकपोलवती अस्ति।

434) चन्दनद्रवदिग्धाङ्गी –सा या स्वशरीरे चन्दनस्य अवलेपं करोति।

435) चाम्पेयकुसुमप्रिया – या चम्पापुष्पाणि स्पृहयति।

dq'kyk dkeykdkjk d#dqYyk dqys'ojh A
dqyd.Mky;k dkSy&ekxZ&rRij& lsfork AA ‹…AA

436) कुशला – या कर्मणि कुशला अस्ति।

437) कोमलाकारा – या सुन्दरस्वरूपा मनोहारिणी चास्ति।

438) कुरुकुल्ला – सा कुरुकुल्लादेवी रूपेण विराजते।

439) कुलेश्वरी – सा कुलानां देवी अति।

440) कुलकुण्डालया – सा या कुण्डलिनीनामिका सक्तिरस्ति।

441) कौलमार्गतत्परसेविता – सा या कौलसम्प्रदायस्य जनैः पूजायमाना अस्ति।

dqekj&x.kukFkkEck rqf"V% iqf"V efr /kfr% A
'kkfUr% LofLrerh dkfUr ufUnuh fo/uukf'kuh AA ‹†AA

442) कुमारगणनाथाम्बा – सा गणेशस्य कार्तिकेयस्य च माता अस्ति।

443) तुष्टिः – या तुष्टिस्वरूपा अस्ति।

444) पुष्टिः – सा या पुष्टिरूपा अस्ति।

445) मूर्तिः – सा या ज्ञानस्य परिचायिका अस्ति।

446) धृतिः – या धैर्यशीला अस्ति।

447) शान्तिः – या शान्तस्वभावा अस्ति।

448) स्वस्तिमती – या कल्याणमती अस्ति।

449) कान्तिः – सा या प्रकाशमती अस्ति।

450) नन्दिनी – सा या कामदेवस्य पुत्र्याः नन्दिन्याः परिचयभूता अस्ति।

451) विघ्ननाशिनी – सा या बाधाः अपाकरोति।

rtkorh f=u;uk ykyk{kh&dke:fi.kh A
ekfyuh gfLruh ekrk ey;kpy&okfluh AA ‹‡AA

452) तेजोवती – या भास्वती अस्ति।

453) त्रिनयना – सा यस्य त्रीणि नेत्राणि स्युः।

454) लोलाक्षी – यस्याः दोलायमाने अक्षिणी स्तः।

455) मालिनी – सा या मालां धारयति।

456) हंसिनी – सा या हंसैरावृता स्यात्।

457) माता – सा या मातृरूपा अस्ति।

458) मलयाचलवासिनी – या मलयाचलपर्वते निवसति।

lqe[kh ufyuh lqHk:% 'kksHkuk lqjukf;dk A
dkyd.Bh dkfUrerh {kksfHk.kh l{e:fi.kh AA ‹^AA

459) सुमुखी – या शोभनानना अस्ति।

460) नलिनी – यस्याः शरीरं बिसतन्तु इव कोमलं सुन्दरं चास्ति।

461) सुभ्रूः – यस्याः शोभनाभ्रुवः सन्ति।

462) शोभना – या सुशोभते प्रकाशते वा।

463) सुरनायिका – सा या देवानां नेत्री अस्ति।

464) कालकण्ठी – सा मृत्योः देवतायाः हन्त्री अस्ति।

465) कान्तिमती – कान्तिः अस्यास्तीति अर्थात् शोभायमाना।

466) क्षोभिणी – सा या शीघ्रमेव उत्तेजिता भवति।

467) सूक्ष्मरूपिणी – सा या सूक्ष्मरूपिणी अस्ति।

o tz'ojh okenoh o;ks·oLFkk&foofTkZrk A
fl)s'ojh fl)fo|k fl)ekrk ;'kfLouh AA ‹%AA

468) वज्रेश्वरी – सा या वज्रस्य (रत्नस्य) स्वानिनी अस्ति।

469) वामदेवी – सा या सुशोभना देवी अस्ति।

470) वयोऽवस्थाविवर्जिता – या अयुना सह न परिवर्तते अर्थात् जरसा रहिता अस्ति।

471) सिद्धेश्वरी – सा या सिद्धसाधूनां देवी अस्ति।

472) सिद्धविद्या – सा या पंचदशामन्त्रस्य परिचयात्मिका अस्ति या सिद्धविद्या कथ्यते।

473) सिद्धमाता – या सर्वेषां सिद्धानां जननी अस्ति।

474) यशस्विनी – सा या प्रसिद्धा अस्ति।

fo'kqf)pØ&fuy;k··jä o.kkZ f=ykspuk A
[kVok³xkfn&çgj.kk onuSd&lefUork AA ‹ŠAA

475) विशुद्धिचक्रनिलया – सा या विशुद्धिचक्रे निवसति।

476) आरक्तवर्णा – सा या ईषद् रक्ता अस्ति।

477) त्रिलोचना – त्रिनेत्रवती।

478) खट्वाङ्गादिप्रहरणा – यस्याः पार्श्वे खड्ग इव शस्त्राणि सन्ति।

479) वदनैकसमन्विता – सा यस्याः पार्श्वे एकं मुखम् अस्ति।

ik; lkUufç;k RoDLFkk i'kqyksd&Hk; ³djh A
ve`rkfn&egk'kfä&laoZrk Mkfduh'ojh AA ‹‹AA

480) पायसान्नप्रिया – या दुग्धेन तण्डुलेन च निर्मितं मिष्ठं स्पृहयति।

481) त्वक्स्था – सा या त्वचः संवेदनायाम् अधितिष्ठति।

482) पशुलोकभयंकरी – सा या मनुष्याणाम् इव पशुभ्योऽपि भयम् आदधाति।

483) अमृतादिमहाशक्तिसंवृता – सा या अमृता–कर्शिनी–इन्द्राणी –ईशानी–ऊमा–उदरवा–केशी–आदिभिः शक्तिभिरावृता अस्ति।

484) डाकिनीश्वरी – सा या दक्षिणस्य देवीं डाकिनीं दर्शयति।

vukgrkCt&fuy;k ';kekHkk onu};k A
n"VªkTToyk·{k&ekykfn&/kjk #f/kj lfLFkrk AA fååAA

485) अनाहताब्जनिलया – सा या अब्जनिलया अर्थात् यस्याः निवासः कमले अस्ति।

486) श्यामाभा – यस्या आभा श्यामा अस्ति।

487) वदनद्वया – सा यस्याः वदनद्वयम् अस्ति।

488) दंष्ट्रोज्ज्वला – सा या स्वदंष्ट्रैः दन्तैः प्राकाशिता भवति।

489) अक्षमालादिधारा – सा या ध्यानमालां धारयति।

490) रुधिरसंस्थिता – सा या रुधिरे स्थिता अस्ति।

ikBxrk; ç'uk; 15-1

रिक्तस्थानानि पूरयत् –

1. .... क्षेत्रेशी क्षेत्र–क्षेत्रज्ञ–पालिनी ।
2. विजया .... वन्द्या वन्दारु–जन–वत्सला ।
3. चितिस्तत्पद–लक्ष्यार्था .... ।
4. कामेश्वर–प्राणनाडी कृतज्ञा .... ।
5. ओड्याणपीठ–निलया .... ।
6. सद्यःप्रसादिनी .... साक्षिवर्जिता ।
7. प्रभावती .... प्रसिद्धा परमेश्वरी ।
8. .... विविधाकारा विद्याविद्या–स्वरूपिणी ।
9. शिवप्रिया .... शिष्टेष्टा शिष्टपूजिता ।
10. तत्त्वासना .... पञ्च–कोशान्तर–स्थिता ।

Jhyfyrklglukelrks=e&†

HkoUr% fd% f'kf{kroUr%

- श्लोकानाम् उच्चारणम्य
- देव्याः ललितायै प्रयुक्तानां विशेषणशब्दानाम् अर्थज्ञानम्।
- देव्याः ललितायाः विशेषताः।

ikBkUrk% ç'uk%

1. निम्नानां पदानां हिन्द्याम् अर्थः लेखनीयः।

   a) वन्दारु

   b) प्राणनाडी

   c) साक्षिवर्जिता

   d) परमेश्वरी

   e) विविधाकारा

   f) शिष्टपूजिता

mÙkjekyk

15.1

1. क्षेत्रस्वरूपा
2. विमला

d{kk & 8

fVIi.kh

3. चिदेकरस–रूपिणी
4. कामपूजिता
5. बिन्दु–मण्डलवासिनी
6. विश्व–साक्षिणी
7. प्रभारूपा
8. व्यापिनी
9. शिवपरा
10. तत्त्वमयी